

MAKTABDA ADABIY TA'LIMNING MAQSAD VA VAZIFALARI

Xamrayeva Gulzoda Raxmatillayevna,
Navoiy viloyat Zarafshon shahar 2-maktab
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqola o'qigan asarini tahlil eta biladigan va undan o'ziga xulosa chiqarishga qodir, o'z qarashlarini og'zaki va yozma ravon ifoda eta oladigan, badiiy asar o'qishni o'zining hayotiy ehtiyojiga aylantirgan o'quvchi shaxsini shakllantirish haqida yozilgan.

Kalit so'zlar: badiiy asar, kitobxon, konsepsiya, standart, qo'llanma.

Ma'lumki, komil shaxsni shakllantirish adabiyot o'qitishning bosh maqsadi hisoblanadi. Adabiyot darslarida kitobxon o'quvchini tayyorlash, bolalarni badiiy so'zdan ta'sirlanadigan, uning jozibasini his etadigan, haqiqiy badiiy asarni taniydigan, o'qigan asarini tahlil eta biladigan va undan o'ziga xulosa chiqarishga qobil, o'z qarashlarini og'zaki va yozma ravon ifoda eta oladigan, badiiy asar o'qishni o'zining birinchi hayotiy ehtiyojga aylantirgan o'quvchi shaxsini shakllantirish bosh vazifa sifatida turadi. Dars jarayonida nimani o'qitilishi lozimligi to'g'risidagi ta'lim mazmuni o'quvchilarga beriladigan bilim va singdiriladigan amaliy ko'nikmalar darslik hamda qo'llanmalarda aks ettiriladi. Ta'lim mazmuni konsepsiya, o'quv dasturi, standart, darslik va qo'llanmalarda aks etadi. Ta'limda tarbiyalanuvchining hayotiy tajribasi, ma'lumotlarni o'zlashtirish imkoniyatlari ko'p hollarda uning yosh xususiyatiga bog'liqdir. Shuning uchun ham tizimli tarzda adabiy materiallar ham berilmaydi. Chunki bu bosqichda o'quvchilarning:

- a) bexato, ravon, ifodali o'qishlari;
- b) o'qiganlarini tushunish, tushunganlarini tushuntira olishi;
- v) ular asosida og'zaki nutqni o'stirish;
- g) yozma nutqni va savodxonlik rivojlantirish asosiy maqsad hisoblanadi.

Boshlang'ich sinflarda o'rganilgan materiallarni estetik yoki to'la ravishda didaktik

tahlil qilishni vazifa sifatida belgilanmaydi, balki o‘qilgan matnlardan didaktik xulosalar chiqarshi muhim sanaladi.

Tanlangan adabiy material sezilarli darajada murakkablashtirilgan. Bola bu yoshda kunma-kun, haftama-hafta, oyma-oy jismoniy, fiziologik, aqliy jihatdan rivojlanib boradi. Demak, o‘qituvchining vazifasi ana shu o‘sishga muvofiq tarzda tanlangan dars materiali asosida tarbiyalanuvchining ongi hamda ma’naviy taraqqiyotini ta’minlashdir. Bunda asar tahliliga qo‘yilayotgan talab va shaklni ham takomillashtirib borish zarurati oldingi o‘ringa chiqadi. Tahlilda qiyoslash, solishtirish, zidlash kabi usullarni keng qo‘llab borish maqsadga muvofiq. Avval bolalar ko‘rgan multfilm, kinofilm qahramonlariga, o‘rganilgan asar obrazlari, voqeligiga qiyoslash uchun murojaat qilinsa, asta-sekin hayotdagi odamlar, voqea-hodisalar, o‘qilgan boshqa asarlar qahramonlari, syujeti solishtirish obekti bo‘lib xizmat qiladi. Bu keyingi sinflarda keng ko‘lamli hikoyalar, hissa va romandan parchalarni to‘laqonli o‘rganish uchun zamin hozirlaydi. Ko‘rinadiki, tahlillash “yuki” 5-sinfdan boshlab mavzudan mavzuga murakkablashib boradi va bu o‘quvchilarning ham tahlillash ko‘nikma va malakalarini rivojlanishiga asos bo‘ladi. Shuningdek, 5-sinf boshlaridagi maqol va topishmoqlardagi alliteratsiya, ularning she’riy shaklidagi namunalarining qofiya, radifi, xalq qo‘shiqlaridagi boshqa badiiyat unsurlari navbatdagi chorakda o‘rganiladigan she’rlarni o‘rganish uchun zamin hozirlaydi. Bu esa keyingi sinflarda berilgan nazm namunalarini o‘zlashtirishga o‘quvchilarni tayyorlaydi. 5-sinf boshlaridan asta-sekin choraklar, sinflar o‘zgargan sayin asarlarni o‘rganishda didaktik va estetik tahlil nisbati qisqarib boradi. 7-sinfga kelib adabiy materialni didaktik va estetik tahlil qilish teng proporsiyaga keladi. She’riy asarlarda esa estetik tahlil etakchilik qilishi mumkin.

Chinakam badiiy tahlil bo‘lmagan joyda adabiyot o‘qitish faqat quruq voqealar bayonidan yoxud yalang‘och g‘oyalar tavsifidan iborat bo‘lib qoladi. Bunday holatda esa badiiy matn o‘quvchining qalbiga ta’sir etmaydi, uning ma’naviyati shakllanishiga yordam bera olmaydi. Adabiy ta’lim oldida turgan vazifalar ham badiiy asarlarni chuqur tahlil etishni talab qiladi. Negaki, maktab o‘quvchilarida kitobga muhabbat o‘qilgan kitobning sir-asrorini bilgandan keyingina shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

4. Bozorov E.B., Musurmonova O.A. O‘qituvchi ijodkorligi davr talabi. - T.:O‘qituvchi.1991.
5. Jo‘rayev R.H., Zunnunov A. Ta’lim jarayonida o‘quv fanlarini integratsiyalashtirish omillari. O‘qituvchilar uchun o‘quv qo‘llanma. –T.: Sharq, 2005.